

Predčasné ukončenie školskej dochádzky a žiaci s postihnutím a/alebo so špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami

Záverečná súhrnná správa

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

PREDČASNÉ UKONČENIE ŠKOLSKEJ DOCHÁDZKY A ŽIACI S POSTIHNUTÍM A/ALEBO SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO- VZDELÁVACÍMI POTREBAMI

Závěrečná súhrnná správa

Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania (ďalej len „agentúra“) je nezávislou a samosprávnou organizáciou. Agentúru spolufinancujú ministerstvá školstva jej členských krajín a Európska komisia za podpory Európskeho parlamentu.

Spolufinancované z programu Európskej únie Erasmus+

Podpora výroby tejto publikácie Európskou komisiou neznamena jej súhlas s jej obsahom, ktorý odzrkadľuje len názory jej autorov, a Komisia nie je zodpovedná za akékoľvek použitie informácií uvedených v tomto dokumente.

Názory vyjadrené akoukoľvek osobou v tomto dokumente nemusia nutne predstavovať oficiálne názory Agentúry, jej členských krajín alebo Komisie.

Redaktor: Garry Squires

Úryvky z tohto dokumentu je dovolené použiť len s uvedením jasného odkazu na ich zdroj. Odkaz na túto správu sa musí uvádzať takto: Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania, 2017. *Predčasné ukončenie školskej dochádzky a žiaci s postihnutím a/alebo so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami: záverečná súhrnná správa.* (G. Squires, red.). Odense, Dánsko

V záujme lepšej prístupnosti je táto správa k dispozícii v 25 jazykoch a v prístupnom elektronickom formáte na webových stránkach agentúry: www.european-agency.org

Toto je preklad pôvodného textu v anglickom jazyku. V prípade pochybností o presnosti informácií v preklade si prečítajte pôvodný text v anglickom jazyku.

ISBN: 978-87-7110-684-8 (elektronická verzia)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017

Sekretariát
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelária v Bruseli
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

OBSAH

ÚVOD	5
POZADIE	6
VÝSLEDKY	6
Vymedzenie a porovnanie PUŠD ako výsledku	6
Modelovanie PUŠD ako procesu, ktorý zahŕňa komplexný súbor vzájomne na seba pôsobiacich síl	9
Monitoring a systémy včasného varovania	13
ODPORÚČANIA	15
VÝSTUPNÉ ÚDAJE PROJEKTU	18

ÚVOD

Predčasné ukončenie školskej dochádzky (PUŠD) sa v širšom zmysle chápe ako fenomén mladých ľudí, ktorí zanechávajú formálne vzdelávanie pred ukončením vyššieho stredného vzdelávania. Európska únia (EÚ) si stanovila cieľ znížiť mieru PUŠD vo všetkých členských štátoch na úroveň 10 % do roku 2020.

Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania (agentúra) uskutočnila v rokoch 2015 až 2016 projekt o predčasnom ukončení školskej dochádzky. Prvá časť projektu obsahovala preskúmanie literatúry v oblasti partnersky hodnoteného výskumu uskutočneného v Európe. Ukázalo sa, že literatúra súvisiaca s výskumom v Európe je nedostatočná. Z tohto dôvodu bolo prijaté rozhodnutie zahrnúť literatúru z celého sveta, najmä z USA a Austrálie, kde má predčasné ukončenie školskej dochádzky dlhšiu politickú históriu a je stredobodom pozornosti. Literatúra, ktorá by poukazovala na vzťah medzi PUŠD a špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a/alebo postihnutím (ŠVVPP), nie je dostatočne prepracovaná. Napriek tomu je však zrejmé, že žiaci so ŠVVPP sú vystavení obzvlášť vysokému riziku PUŠD. Toto zistenie malo za následok vypracovanie prvej správy o projekte, ktorá popisovala spôsob zostavenia prehľadu literatúry a hlavné zistenia (Európska agentúra, 2016).

Druhá časť projektu sa zaoberala porovnaním politiky EÚ a existujúcej literatúry. Druhá správa odhalila, do akej miery politiky EÚ odrážajú dôkazy uvádzané v literatúre (Európska agentúra, 2017). Správa dospela k záveru, že táto politika je všeobecne v súlade s výsledkami výskumu.

Analýza literatúry a spôsobu, akým sa uplatňuje v politike, mali za následok spojenie týchto dvoch prístupov. Viedlo to k vypracovaniu modelu, ktorý sa môže použiť vo všetkých členských štátoch a ktorý nám pomôže pochopiť, čo sa v každom z nich deje. Takisto sa môže aplikovať na miestnej úrovni s cieľom pomôcť činiteľom s rozhodovacími právomocami zapojiť zainteresované strany do tvorby politík na zníženie miery PUŠD. Tento prístup prekonáva rozdiely v definíciách PUŠD a žiakov so ŠVVPP. Umožňuje zväziť prenos výsledkov výskumu špecifických pre lokalitu, v ktorej sa výskum uskutočnil.

Táto záverečná súhrnná správa uvádza hlavné dôkazy a myšlienky. Opakovane predstavuje model vnímania PUŠD, v oblasti ktorého došlo v porovnaní s prvými dvomi správami k značnému vývoju, a tvorcom politík ponúka dôležité odporúčania.¹

¹ Kvôli stručnosti táto správa neobsahuje citácie z nižšie uvedenej literatúry, pretože sú veľmi rozsiahle. Obe pôvodné správy obsahujú úplný zoznam literatúry a politických dokumentov (Európska agentúra, 2016, 2017).

POZADIE

Existuje konsenzus, že ukončenie vyššieho stredného vzdelávania je z hľadiska životných príležitostí, podmienok, zdravia, zamestnania a znižovania rizika sociálneho vylúčenia jednotlivca kľúčové. Miery ukončenia vyššieho stredného vzdelávania sa v jednotlivých členských štátoch EÚ líšia a miery PUŠD boli v roku 2014 v rozsahu od 4,4 % do 21,9 %. Prioritnou oblasťou sa stalo zníženie miery PUŠD, pričom cieľom je znížiť túto mieru na 10 % vo všetkých členských štátoch do roku 2020. Existujú určité dôkazy o tom, že sa tento cieľ darí plniť – stredná hodnota klesla zo 14,3 % v roku 2009 na 11,1 % v roku 2015. Žiaci so ŠVVPP sa považujú za náchylnejších na PUŠD, čo pre členské štáty predstavuje ďalšiu výzvu. Reagovaním na potreby žiakov so ŠVVPP a zlepšením miery ukončenia ich školskej dochádzky by sa dosiahol súlad so širším cieľom organizácie UNESCO v oblasti trvalo udržateľného rozvoja (SDG 4) týkajúcim sa vzdelávania pre rok 2030.

VÝSLEDKY

V projekte sa použila dostupná literatúra z oblasti PUŠD a porovnávala sa s politickými dokumentmi EÚ s cieľom preskúmať výzvy, ktorým tvorcovia politik čelia pri vypracovávaní opatrení na zníženie miery PUŠD. Výsledky naznačujú, že:

- existujú ťažkosti, pokiaľ ide o zhodu na spoločných definíciách a ich uplatňovanie,
- je potrebné pozeráť sa na PUŠD ako na súbor procesov, ktoré sú súčasťou života žiaka, a nie ako na výsledok,
- s PUŠD sa môžu stretnúť rôzne podskupiny žiakov a každá z nich je vystavená iným rizikám a ochranným faktorom,
- opatrenia stanovené v politikách sa delia na tie, ktoré sa zameriavajú na prevenciu, intervenciu alebo kompenzáciu,
- opatrenia sa musia zameriavať na rôzne úrovne vrátane zlepšenia školy, zapojenie žiaka a motivácie, ako aj na širšie sociálne aspekty života žiakov.

Výsledky sa použili na vypracovanie modelu, ktorý je zdrojom informácií pre subjekty s rozhodovacími právomocami na úrovni EÚ, vnútroštátnej a miestnej úrovni.

Vymedzenie a porovnanie PUŠD ako výsledku

Meranie a porovnávanie PUŠD v členských štátoch nie je bez prekážok. Vek, kedy mladí ľudia môžu zo zákona ukončiť formálne vzdelávanie, sa v jednotlivých krajinách líši od 14

do 18 rokov. Estêvão a Álvares (2014) rozlišujú medzi formálnymi a funkčnými vymedzeniami. Prvé spomínané vychádzajú z veku ukončenia povinnej školskej dochádzky stanoveného zákonom, kým druhé spomínané sú tie, kde sa PUŠD vzťahuje na ukončenie školskej dochádzky bez získania primeraných zručností a kvalifikácií s cieľom vstúpiť do úspešného zamestnania, a to bez ohľadu na vek pri ukončení školskej dochádzky. To poskytuje rôzne možnosti stanovenia počtu žiakov s PUŠD:

- žiaci, ktorí odídu zo školy predtým, ako je im to zo zákona umožnené v daných členských štátoch,
- žiaci, ktorí odídu zo školy bez získania primeraných kvalifikácií na prechod do zamestnania,
- žiaci, ktorí zostávajú v škole, kým nedosiahnu vek ukončenia povinnej školskej dochádzky, ale stále nezískajú primerané kvalifikácie.

Na prvý pohľad sa zdá, že žiaci so ŠVVPP sú mimoriadne náchylní na ukončenie povinnej školskej dochádzky bez toho, aby získali primerané kvalifikácie, a to bez ohľadu na vek ukončenia povinnej školskej dochádzky, a je viac pravdepodobné, že budú klasifikovaní ako tí, ktorí „nie sú zamestnaní, ani nie sú v procese vzdelávania alebo odbornej prípravy“ (NEET). Závisí to však od toho, ktoré skupiny žiakov kategória ŠVVPP zahŕňa. Niektoré krajiny používajú širšiu interpretáciu ŠVVPP, pričom do tejto kategórie zahŕňajú aj žiakov s nedostatočnými výsledkami, kým iné krajiny obmedzujú tento pojem na žiakov so závažnými ťažkosťami. Navyše je zrejmé aj to, že niektoré sociálne skupiny sú nepomerne viac späté so ŠVVPP. Sem patria skupiny s menšinovým etnickým pôvodom, nízkym sociálno-ekonomickým statusom alebo zo znevýhodneného prostredia. Táto skutočnosť nás upozorňuje na to, že žiaci so ŠVVPP nepredstavujú homogénnu skupinu a že majú rozdielne vzdelávacie a sociálne potreby.

Pri uvažovaní o význame pojmu „primeraná kvalifikácia“ a druhoch zamestnania alebo ďalšieho vzdelávania, ktoré sa predpokladajú, treba byť opatrný. Existujú určité dôkazy o tom, že konkrétne skupiny žiakov so ŠVVPP majú určité štandardné cesty prechodu zo stredného na nadstavbové vzdelávanie, ktoré sa zameriavajú na konkrétne kvalifikácie bez ohľadu na schopnosti alebo ambície žiakov. Následkom toho žiaci ukončia povinnú školskú dochádzku bez získania primeraných kvalifikácií, pomocou ktorých by sa neskôr zapojili do zamestnania, alebo ju ukončia predčasne predtým, ako kvalifikácie dosiahnu. Viaceré štúdie dospeli k záveru, že pre žiakov so ŠVVPP sú prechody problematickejšie ako pre ich rovesníkov, čo vedie k zvýšenému riziku PUŠD alebo nižším úrovňam kvalifikácie.

Definícia PUŠD podľa EÚ, ktorú používa Eurostat, sa takisto javí ako funkčná, lebo vyžaduje ukončenie vyššieho stredného vzdelávania (rámček 1).

Európska únia definuje žiakov s predčasným ukončením školskej dochádzky ako osoby vo veku 18 až 24 rokov, ktoré dosiahli len nižšie stredné alebo ešte nižšie vzdelanie a už sa ďalej nevzdelávajú ani nie sú v procese odbornej prípravy.

Žiaci s predčasným ukončením školskej dochádzky sú teda tí, ktoré dosiahli len predprimárne, základné, nižšie stredné alebo krátke vyššie stredné vzdelanie trvajúce menej ako 2 roky (Európska komisia, 2011).

Rámček 1. Definícia podľa Európskej únie, ktorú používa Eurostat

Pokiaľ ide o rozdiely v meraní PUŠD v jednotlivých členských štátoch, definícia podľa Eurostatu je pragmatickým riešením, pretože stanovuje spoločné meranie vyššieho stredného vzdelávania. Výhodou je, že jednotlivé štáty môžu merať vplyv ľubovoľných opatrení prijatých na zníženie PUŠD. Niektoré členské štáty však používajú PUŠD na označenie odchodu zo vzdelávacieho procesu pred ukončením vyššieho stredného vzdelávania, kým pre iné to znamená odchod zo školy bez získania primeraných kvalifikácií. A aby sa toto porovnanie ešte viac skomplikovalo, rôzne krajiny majú rôzne záverečné kvalifikácie s rôznymi pomermi žiakov, od ktorých sa očakáva, že ich dosiahnu. Rada ministrov školstva štátov EÚ v roku 2003 zdôraznila význam potreby dosiahnuť primerané kvalifikácie s cieľom „zabezpečiť úplnú súdržnosť v oblasti zamestnanosti a sociálnu súdržnosť“ (Rada Európskej únie, 2003, s. 4). Úsilie dospieť k spoločnému meraniu sťažujú rôzne administratívy, ktoré uprednostňujú používanie rôznych definícií pre svoje vlastné potreby. Z toho vyplýva, že nie každý členský štát používa definíciu Eurostatu.

Ďalšia komplikácia vyplýva z koncepcie „už sa ďalej nevzdelávajú ani nie sú v procese odbornej prípravy“. Je to podobné ako v prípade pojmu NEET, ktorý sa používa v mnohých členských štátoch. Aj keď sa populácie NEET a PUŠD môžu prekrývať, nejde o jedno a to isté. Kategória NEET má takisto svoje problémy s definíciou a niektoré krajiny túto kategóriu delia ešte do niekoľkých podkategórií.

Je zrejmé, že definícia PUŠD je v rôznych členských štátoch problematická. V každom prípade je celkový cieľ znížiť mieru PUŠD u všetkých žiakov sprevádzaný úsilím vytvoriť spoločné meranie s cieľom zistiť počet žiakov s PUŠD. Tento spôsob definovania PUŠD predstavuje PUŠD ako výsledok. Ide o meranie počtu žiakov, ktorí predčasne ukončili vzdelávanie. Z toho vyplýva, že definícia nevysvetľuje príčinu predčasného ukončenia vzdelávania. Ak pochopíme, prečo žiaci vzdelávanie predčasne ukončujú, môžeme zlepšiť tvorbu politík v tejto oblasti a prispieť k opatreniam, ktoré je potrebné prijať.

Podobne aj literatúra používa pri odkaze na PUŠD rôzne výrazy, ako napr. „zlyhávajúci žiak“, „vylúčenie žiaka zo školy“, „opustenie školy žiakom z osobných alebo sociálnych dôvodov“, „odídenie žiaka zo školy“, „postupná strata záujmu o vzdelávanie“, „postupné prepustenie žiaka z procesu vzdelávania“, „dobrovoľný odchod žiaka zo školy“, „skorý odchod žiaka zo školy“ a „nedokončenie školy žiakom“. Tieto výrazy sa používajú rôznymi spôsobmi a niektorí autori ich používajú na označenie PUŠD ako výsledku. Ďalší autori používajú tieto výrazy tak, že vzniká dojem, že medzi rôznymi podskupinami žiakov sa môžu vyskytovať rôzne procesy vedúce k rôznym cestám k PUŠD. Z tohto vyplýva, že PUŠD je mnohostranný jav, ktorý si vyžaduje rôzne opatrenia pre rôzne skupiny žiakov.

Modelovanie PUŠD ako procesu, ktorý zahŕňa komplexný súbor vzájomne na seba pôsobiacich síl

Ak je PUŠD výsledkom rôznych procesov pôsobiacich rôznymi spôsobmi na rôznych jednotlivcov, potom je pravdepodobné, že na zníženie miery PUŠD nebude stačiť len jedno opatrenie. Skôr je nevyhnutné zohľadniť procesy, ktoré u niektorých žiakov vedú k úspešnému ukončeniu vyššieho stredného vzdelávania a u iných nie. Na lepšie pochopenie komplexnosti odporúčame použiť prístup, ktorý využíva tzv. analýzu silových polí vytvorenú Kurtom Lewinom (1943). U daného žiaka sú v hre rôzne sily. Niektoré z nich ho posúvajú smerom k želanému cieľu, ktorým je ukončenie vyššieho stredného vzdelávania, kým iné sily ho posúvajú v opačnom smere a vedú k PUŠD. Pod týmito silami, ktoré posúvajú žiaka k PUŠD, si môžeme predstaviť súbor rizík, ktoré sa vyskytujú na úrovni školskej organizácie, žiaka alebo situácie žiaka, alebo vzájomné pôsobenie medzi žiakom a školou. Druhá správa tematicky zoskupila rizikové faktory okolo súboru tém, čím vytvorila určité zameranie (podrobné informácie o rizikách nájdete v prílohe 1 Európskej agentúry, 2017).

Na úrovni školskej organizácie zahŕňali: zameranie na disciplínu v škole, na učiteľa, na osnovy a na školu v rámci miestneho spoločenstva. Pokiaľ tieto oblasti nie sú nastavené správne, celkový efekt je taký, že škola pôsobí na žiaka spôsobom, ktorý vedie k jeho vylúčeniu zo školy. Tento proces je známy ako **vylúčenie žiaka zo školy**. Na úrovni žiaka alebo situácie žiaka zameranie zahŕňalo: zameranie na financie, na rodinu, na zamestnanie,

na zdravie a na rovesníkov. Tieto sily môžu spôsobiť odchod žiaka zo školy: tento proces je známy ako **opustenie školy žiakom z osobných alebo sociálnych dôvodov**. Zamerania odrážajúce vzájomné pôsobenie žiaka a školy zahŕňajú tie riziká, ktoré vedú k postupnému odchodu žiaka zo vzdelávania. Tento výraz je známy ako **odídenie žiaka zo školy**. Medzi tieto zamerania patrili: zameranie na študijný úspech, na motiváciu a na pocit príslušnosti ku škole.

Ak si uvedomíme, že sa uplatňujú tri rôzne procesy s rôznymi rizikami pre rôznych jednotlivcov, umožní nám to vytvoriť opatrenia, ktorých cieľom je znížiť mieru PUŠD v troch hlavných oblastiach:

- opatrenia, ktoré vedú k zlepšeniu školy,
- opatrenia, ktoré súvisia so skvalitnením života žiakov mimo školy,
- opatrenia, ktoré sú zamerané na zvýšenie študijného úspechu žiakov, ich motivácie a pocitu príslušnosti ku škole.

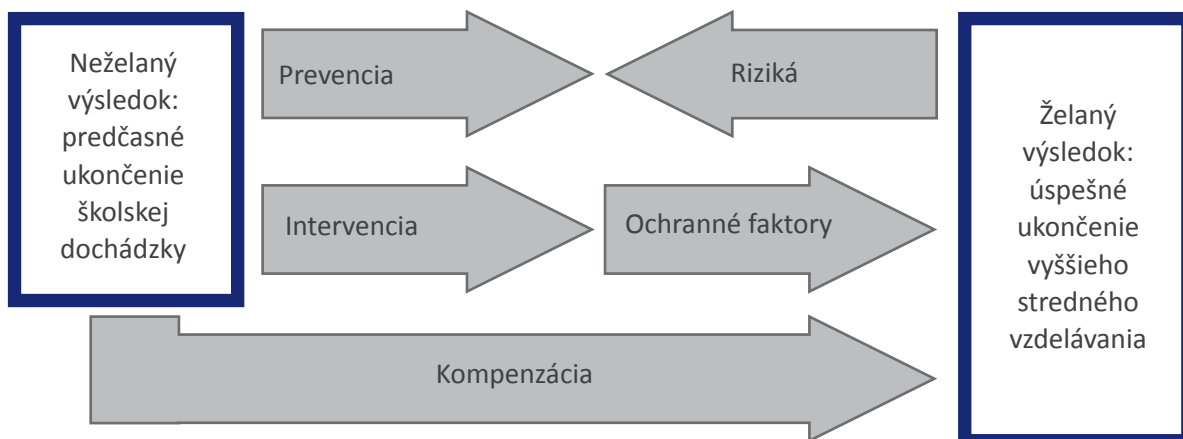
Napriek týmto rizikovým faktorom existujú žiaci, ktorí sú úspešní. Preto musí existovať súbor ochranných faktorov, ktoré pôsobia v opačnom smere. V prípade niektorých žiakov so ŠVVPP to môže byť napríklad inkluzívny étos školy, v rámci ktorého sú medzi učiteľmi a žiakmi dobré vzťahy, zameranie na osnovy, ktoré zodpovedá potrebám žiakov, spolupráca s rodičmi, ktorí podporujú školu a pomáhajú žiakom motivovať prostredníctvom povzbudzovania, a dostatočné finančné zdroje pre rodinu, ktoré umožňujú žiakovi pokračovať vo vzdelávaní.

U každého žiaka je teoreticky možné tieto riziká a ochranné faktory sledovať, a vďaka tomu pochopiť pravdepodobnosť PUŠD. Na úrovni populácie sa zdá, že pochopenie rizík a ochranných faktorov, ktoré sú v hre, bude viesť k opatreniam na rôznych úrovniach (štátu, školy, rodiny, jednotlivca). V politických dokumentoch EÚ sú možné druhy opatrení zoskupené pod pojmi prevencia, intervencia alebo kompenzácia. Rôzni autori používajú tieto tri pojmy tromi rôznymi spôsobmi. V tejto správe ich treba chápať takto:

- Prevencia sa týka predvídania rizík a prijímania opatrení pred ich vznikom.
- Intervencia uznáva, že riziká stále pretrvávajú, ale snaží sa ich prekonať alebo posilniť ochranné faktory.
- Kompenzácia sa zaoberá situáciou, keď vzdelávanie nezapôsobilo tak, ako sa predpokladalo, a dáva vzdelávaniu druhú šancu alebo zvyšuje príležitosti na celoživotné vzdelávanie.

Vzájomnú súhru rizík, ochranných faktorov, prevencie, intervencie a kompenzácie je možné pretaviť do modelu, ktorý sa môže použiť na mapovanie konkrétnych pôsobiacich síl a opatrení na riešenie PUŠD na miestnej aj celoštátnej úrovni. Toto sme mohli vidieť v druhej správe a v tomto dokumente na obrázku 1.

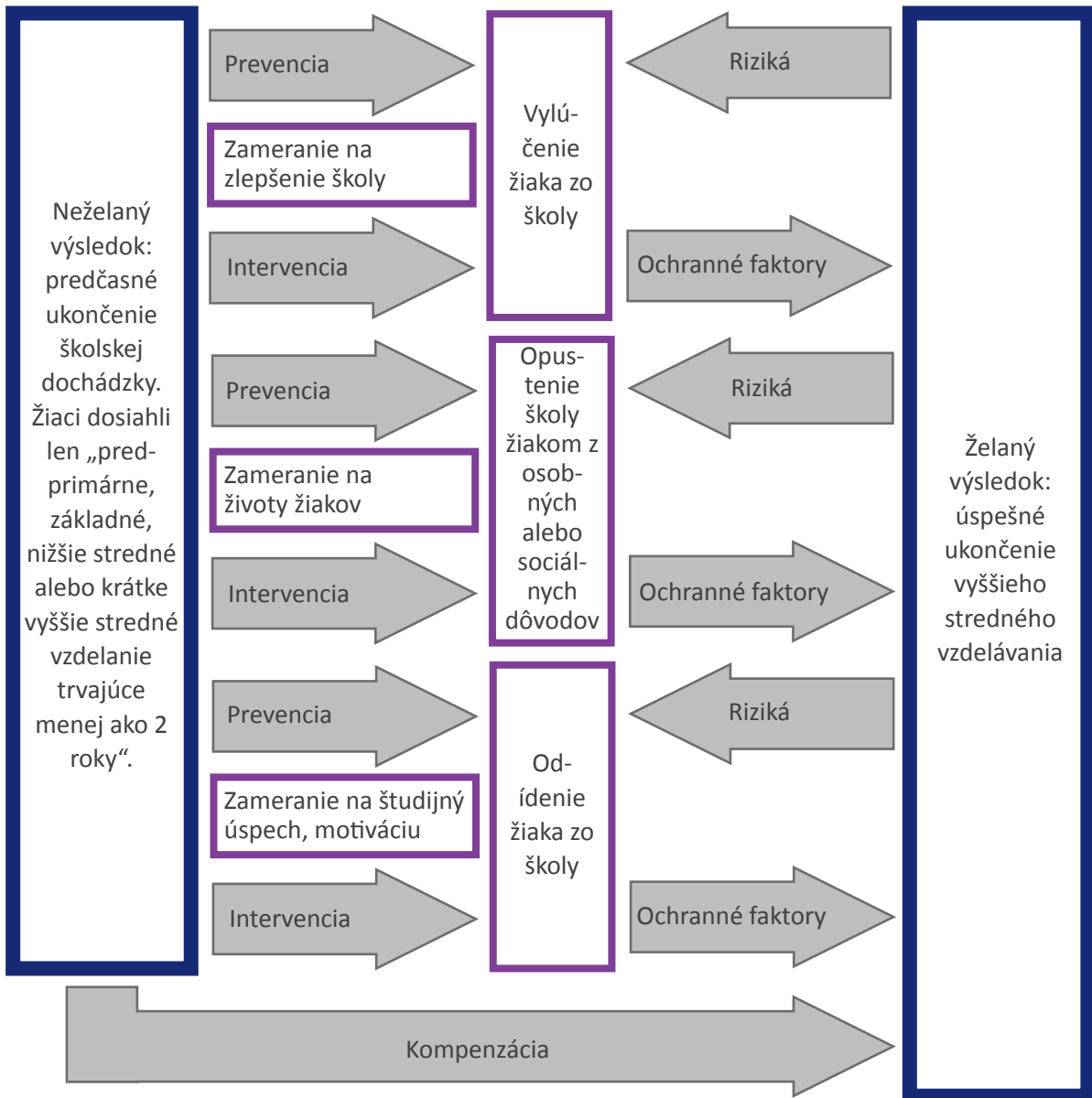

Obrázok 1. Sily vedúce k a od PUŠD (zdroj: Európska agentúra, 2017, s. 20).

Ako sme už uviedli, existujú tu tri rôzne procesy (vylúčenie žiaka zo školy, opustenie školy žiakom z osobných alebo sociálnych dôvodov a odídenie žiaka zo školy). Uplatňujú sa na rôznych úrovniach (školská organizácia, žiak alebo situácia žiaka, vzájomné pôsobenie medzi žiakom a školou). To znamená, že model sa môže replikovať pre každý proces a úroveň.

Obrázok 2. Model síl a procesov zahrnutých do PUŠD (zdroj: Európska agentúra, 2017, s. 22).

Model má byť pružný, pričom by mal podnecovať premýšľanie o troch hlavných procesoch a súvisiacich rizikách a ochranných faktoroch spojených s úrovňou politiky, o ktorej sa

práve uvažuje (medzinárodná, vnútroštátna, miestna alebo školská). To potom môže viesť k súboru prispôsobených opatrení, ktoré majú: širšie spoločenské zameranie na problémy, ktoré vplývajú na životy žiakov, zameranie na zlepšenie školy alebo zameranie na jednotlivca prostredníctvom študijného úspechu, väčšej motivácie a silnejšieho prepojenia so vzdelávaním.

Hoci model podnecuje k uvažovaniu o každom z troch procesov (vylúčenie žiaka zo školy, opustenie školy žiakom z osobných alebo sociálnych dôvodov a odídenie žiaka zo školy), neznamena to, že na jedného žiaka sa vzťahuje len jeden z týchto procesov. To je v rozpore so štúdiou Európskeho parlamentu (2011), ktorá kládla dôraz na odlišné podskupiny žiakov. Takisto je možné, že jeden žiak bude počas svojho života a vzdelávania predmetom komplexnej interakcie všetkých troch procesov (príklad pozri Európska agentúra, 2017, s. 23).

Táto súhrnná správa sa zhoduje s Coffieldovým (1998) názorom, že je dôležitejšie zamerať sa na opatrenia týkajúce sa intervencie a prevencie ako na kompenzáciu. Napriek tomu sa však vyvíjajú určité pôsobivé prístupy v oblasti kompenzácie, napríklad Youthreach v Írsku, ktorý rieši potreby žiakov, ktorí odišli zo vzdelávania v hlavnom prúde. Iní autori zastávajú názor, že kompenzácia bude pravdepodobne prínosom pre žiakov, ktorí predčasne ukončili školskú dochádzku formou opustenia školy z osobných alebo sociálnych dôvodov v dôsledku udalostí v ich osobných životoch. Medzi tieto udalosti môžu patriť finančné dôvody, rodinné dôvody, starostlivosť, vzťahy alebo rodičovské povinnosti.

Monitoring a systémy včasného varovania

Definovanie PUŠD v zmysle výsledkov zjednodušuje monitoring naprieč členskými štátmi. Umožňuje pochopiť problém v celej jeho šírke a vyhodnotiť politiky a opatrenia. Tento jednoduchý výpočet ukazuje, že v rámci Európy je PUŠD na ústupe a speje k cieľu stanovenému pre rok 2020. Vzhľadom na komplexnosť procesov súvisiacich s PUŠD však majú jednoduché monitorovacie systémy len obmedzenú hodnotu. Neumožňujú monitoring rôznych skupín žiakov so ŠVVPP alebo v rámci rôznych regiónov jednotlivých krajín. Rada Európskej únie odporúča vytvoriť širokú škálu indikátorov, pričom údaje sa budú využívať na týchto päť hlavných účelov:

- včasné zachytenie žiakov s rizikom PUŠD,
- definovanie kritérií a indikátorov znevýhodnenia v oblasti vzdelávania,
- porozumenie dôvodom PUŠD,
- používanie údajov na rôznych politických úrovniach s cieľom podporiť a usmerňovať tvorbu politík,
- zabezpečenie základu, ktorý bude slúžiť v školách ako usmernenie a podpora.

Systémy včasného varovania pre žiakov so ŠVVPP, ktorým hrozí riziko PUŠD, už boli vypracované a zavedené v mnohých školských obvodoch v USA. Podobné systémy sa používajú aj v Európe. Tieto systémy vo všeobecnosti zahŕňajú kognitívne a behaviorálne opatrenia a zameriavajú sa na jednotlivých žiakov, u ktorých existuje možnosť zlepšiť podporu a znížiť efekt odídenia žiaka zo školy. Obrázok 2 však ukazuje, že na pokrytie rôznych zameraní súvisiacich s rôznymi rizikami a procesmi vylúčenia žiaka zo školy, opustenia školy žiakom z osobných alebo sociálnych dôvodov a odídenia žiaka zo školy je potrebný širší súbor indikátorov s cieľom vytvoriť opatrenia súvisiace s prevenciou a intervenciou. Na základe toho by sa mohli vytvoriť monitorovacie systémy, ktoré čerpajú z:

- merania faktorov na vnútroštátnej úrovni a úrovni vzdelávacieho systému, napríklad miera ukončenia školskej dochádzky, výkonnosť skupín žiakov s rôznymi východiskovými ukazovateľmi vrátane ŠVVPP, úrovne sociálnej nerovnosti a stav pracovného trhu. Tieto faktory poukazujú na širšie sociálne pozadie žiaka a poskytujú rôzne indikátory výsledkov vzdelávania,
- merania miestnych zameraní a zameraní na školu, napríklad výkonnosť jednotlivých škôl, úrovne inkluzívnosti, vzťahy medzi učiteľom a žiakom, kvalita výučby a učenia sa a možnosti a voľby vzdelávania v rámci osnov,
- merania so zameraním na jednotlivca, napríklad tie, ktoré merajú dochádzku, zapojenie školy, emočné reakcie, kognitívnu schopnosť, dosiahnutie výsledkov, motiváciu, pocit príslušnosti, zmeny v situácii jednotlivca alebo rodiny, názory a ambície žiaka.

ODPORÚČANIA

Druhá správa (Európska agentúra, 2017) zahŕňala odporúčania pre tvorcov politik. Tie sa opakujú aj v tejto správe:

1. Súčasné snahy v oblasti politiky týkajúce sa PUŠD sú veľmi sľubné. Úsilie o jasnú definíciu PUŠD, vytvorenie monitorovacích systémov (na vnútroštátnej, miestnej a individuálnej úrovni), ktoré určujú rozsah problému a vplyvy prípadných intervencií, využívanie definícií a indikátorov v cezhraničných porovnaníach – všetky tieto kroky sa javia ako veľmi užitočné. Kľúčovou úlohou tvorcov politik na vnútroštátnej a európskej úrovni je prehĺbiť toto úsilie tak, aby všetky európske krajiny mali vhodný základ pre vytvorenie intervencií prostredníctvom politik.
2. Zároveň s rozširovaním pokrytia súčasnými monitorovacími systémami však silnie potreba, aby boli tieto systémy citlivejšie na realitu marginalizácie vo vzdelávaní.

Kľúčom v tomto prípade je upustiť od zjednodušených definícií a individuálnych indikátorov. Určitú pozornosť treba venovať aj súvislostiam medzi PUŠD a inými formami suboptimálnych výsledkov vzdelávania, komplexným procesom, prostredníctvom ktorých k PUŠD dochádza, a mnohým spôsobom, ktorými sa rôzne skupiny a jednotlivci stretávajú s PUŠD.

To bude možné vtedy, keď sa tvorcovia politik budú snažiť vytvoriť sofistikovanejšie monitorovacie systémy. V ideálnom prípade by takéto systémy zaznamenávali širokú škálu výsledkov v oblasti vzdelávania (dosiahnuté výsledky, prechod na iné druhy skúseností so vzdelávaním, výsledky v oblasti zamestnania atď.) na úrovni jednotlivých žiakov a spájali údaje z výsledkov s údajmi o pozadí žiakov a ich skúsenostiach so vzdelávaním.

3. Sofistikované monitorovacie systémy na vnútroštátnej úrovni predstavujú len časť odpovede. Rôzne úrovne systémov vzdelávania musia mať dobré informácie o tom, čo sa deje so žiakmi, za ktorých sú zodpovedné. Najmä školy musia vedieť, čo sa deje s jednotlivými žiakmi – akým rizikám čelia, aké výsledky dosahujú v oblasti vzdelávania a ako reagujú na intervencie. Z tohto dôvodu musia tvorcovia politik podporovať školy a iné úrovne systému v tvorbe a používaní ich vlastných monitorovacích systémov. V mnohých školách už budú potrebné údaje dostupné, môžu však byť rozdelené do rôznych miest a môžu k nim mať prístup rôzni učitelia a iní profesionáli. Úloha bude preto spočívať najmä v porovnaní údajov, ktoré už školy majú k dispozícii, a podpore škôl pri chápaní toho, ako ich najlepšie využiť.

4. Monitorovacie systémy sú užitočné len vtedy, ak vytvárajú základ pre efektívne intervencie. Dôkazy vyplývajúce z výskumu sú jasné – takéto intervencie musia mať široký rozsah. Je veľmi nepravdepodobné, že jednostranné intervencie uplatňované len v prípade vysokého rizika PUŠD budú vhodné na výrazné zníženie počtu žiakov s PUŠD alebo na spojenie prípadného zníženia s významným zlepšením výsledkov v oblasti vzdelávania. Intervencie sa musia uplatňovať po celý život žiakov s cieľom zahrnúť všetky aspekty ich skúseností so vzdelávaním a musia siahť za vzdelávacie prostredie až k základným faktorom situácie v rodinách a spoločnostiach, ktoré žiakov vystavujú rizikám. Musia zahŕňať intervencie v prípade, ak sú už riziká zrejmé, ale predovšetkým aj preventívne opatrenia s cieľom zastaviť vznikajúce riziká.

Vytváranie koncepcií a zavádzanie týchto intervencií sú pre tvorcov politik veľkými výzvami. Vytvorený model sa v určitej miere približuje ku koncepčnému rámcu, v

ktorom možno intervencie vytvárať. Je však jasné, že do boja proti PUŠD sa zapájajú mnohé aspekty politiky vzdelávania – a sociálnej politiky v širšom zmysle. Obrovskou výzvou je koordinácia prác medzi rôznymi oddeleniami ministerstiev. Túto výzvu je však možné obmedziť tak, že politika na zníženie miery PUŠD sa bude chápať ako súčasť väčších politických snáh o zlepšenie výsledkov v oblasti vzdelávania a zníženie nerovnosti a marginalizácie vo vzdelávaní. Zníženie PUŠD tak nie je *len ďalšou* politickou prioritou, ale aj výsledkom týchto širších politických opatrení.

Tvorcovia politiky môžu považovať za užitočný najmä posun zamerania svojho úsilia od prevencie PUŠD ako samostatného výsledku meraného v zmysle kvalifikácií a/alebo bodov ukončenia školskej dochádzky smerom k funkčnejšiemu chápaniu tohto fenoménu. Inými slovami, hlavnou otázkou nie je to, koľko mladých ľudí odíde zo školy pred dosiahnutím bodu, ktorý je viac-menej svojvoľný, ale to, koľkí z nich odídu predtým, ako sa dostatočne dobre vybaví zručnosťami na život vo svete dospelých. To vzbudzuje ďalšie základné otázky o cieľoch vzdelávacích systémov a ich efektívnosti pri dosahovaní týchto cieľov.

5. Tak ako je potrebné zaviesť monitorovacie systémy na všetkých úrovniach vzdelávacích systémov, je nutné zaviesť aj efektívne intervencie na všetkých úrovniach, najmä do škôl. Je pravdepodobné, že samostatné vnútroštátne iniciatívy dosiahnu len pomerne málo, pokiaľ nebudú súčasťou úsilia o zlepšenie kvality a zvýšenie efektívnosti na všetkých úrovniach vzdelávacieho systému, ako aj úsilia na miestnej úrovni, úrovni školy a triedy s cieľom zaistiť, aby každý žiak mal primerané príležitosti uspieť. Hlavnou úlohou tvorcov politiky je preto podporovať školy a ďalšie úrovne systému v uskutočňovaní tejto úlohy.

6. Dôkazy založené na ŠVVPP a PUŠD majú menší význam, než by sme si mohli myslieť. To, čo ukazujú, je však vo veľkej miere v súlade s dôkazmi zo vzdelávania v hlavnom prúde. Tvorcovia politiky majú pravdu, keď žiakov so ŠVVPP vnímajú ako rizikovú skupinu a snažia sa zabezpečiť zavedenie cielených intervencií na udržanie tejto skupiny vo vzdelávacom procese. Riziká týkajúce sa tejto skupiny sa však podstatne nelíšia od rizík, ktorým čelia iné skupiny, a preto je nutné ich radšej začleniť do hlavných intervencií a praxe, než sa nimi zaoberať ako úplne osobitným, špeciálnym prípadom. V súlade s očakávaniami na základe celkových údajov o PUŠD sa zdá, že vysokokvalitné školy, ktoré berú do úvahy individuálne vlastnosti žiakov a včas reagujú na individuálne ťažkosti, sú kľúčom k zníženiu miery PUŠD. Ak budeme prax týchto škôl chápať ako typickú inkluzívnu prax, potom dôkazy poukazujú na to, že rozvoj inkluzívneho vzdelávania môžeme považovať za dôležitý spôsob boja proti PUŠD u žiakov so ŠVVPP.

VÝSTUPNÉ ÚDAJE PROJEKTU

Na webovej stránke agentúry boli publikované dve správy a výsledky výskumu boli predstavené na medzinárodnej konferencii školských psychológov.

- Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania, 2016. *Early School Leaving and Learners with Disabilities and/or Special Educational Needs: A Review of the Research Evidence Focusing on Europe [Predčasné ukončenie školskej dochádzky a žiaci s postihnutím a/alebo so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami: revízia výsledkov výskumu zameriavajúceho sa na Európu]*. (A. Dyson a G. Squires, red.). Odense, Dánsko

Táto správa obsahuje zistenia z revízie výsledkov výskumu v oblasti PUŠD v Európe s osobitným ohľadom na mladých ľudí so ŠVVPP. Revízia sa primárne zameriava na publikovaný materiál, ktorý priamo súvisí so situáciou v jednej alebo viacerých európskych krajinách a je dostupný v angličtine. Neexistuje však dostatok výskumov, ktoré by spĺňali tieto kritériá. Európska literatúra v tejto oblasti výskumu bola preto podľa potreby doplnená o literatúru z iných častí sveta.

- Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania, 2017. *Early School Leaving and Learners with Disabilities and/or Special Educational Needs: To what extent is research reflected in European Union policies? [Predčasné ukončenie školskej dochádzky a žiaci s postihnutím a/alebo so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami: do akej miery sa výsledky výskumu uplatňujú v politikách Európskej únie?]*. (G. Squires a A. Dyson, red.). Odense, Dánsko

Táto správa ponúka súhrn hlavnej literatúry v oblasti výskumu žiakov so ŠVVPP s ohľadom na fenomén PUŠD a porovnáva jej zistenia a dôsledky s postojmi prijatými v politických dokumentoch EÚ. Revízia prináša tvorcom politík odporúčania, pomocou ktorých môžu problém s PUŠD riešiť efektívnejšie, a to najmä z hľadiska vplyvu na žiakov so ŠVVPP.

- Squires, G., 2017. *Early School Leaving and SEN: Understanding the literature and policy in Europe [Predčasné ukončenie školskej dochádzky a špeciálne vzdelávacie potreby (ŠVVPP): chápanie literatúry a politiky v Európe]*. Článok prezentovaný na Medzinárodnej konferencii združení školskej psychológie 2017, ktorá sa konala v sobotu 22. júla 2017 v Manchesteri v Spojenom kráľovstve.

Na medzinárodnej konferencii školských psychológov bol predstavený vývoj modelu na pochopenie procesov vedúcich k PUŠD. Tento model zaznamenal úspech a účastníci prejavili záujem o jeho použitie na úrovni školy.

Sekretariát:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelária v Bruseli:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org